

**Вазорати корҳои дохилии
Ҷумҳурии Тоҷикистон
Академия**

**ЛЕКСИЯ
Аз фанни ҳуқуқи граждани
Мавзӯи №2: Шартномаи ҳадя.**

**Вақт 3- соат:
Лексия 2- соат:
Семинар1- соат:**

**Дар ҷаласаи кафедраи фанҳои ҳуқуқи
граждани муҳокима ва тасдиқ шудааст.
Протокол №__ аз _____**

Душанбе – 2020

Накшаи корӣ

Сарсухан

1. Мафҳум ва унсурҳои шартномаи ҳада.
2. Ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои тарафҳо дар шартномаи ҳада.
3. Шакли шартномаи ҳада.

Хулоса

Адабиёт

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 – уми ноябри соли 1994.
2. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қисми I. аз 30 июни соли 1999.
3. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми II. 12 декабри соли 1999.
4. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қисми III. аз 1 –уми Марти соли 2005.
5. Ҳуқуқи граждани. Қисми I. – Душанбе: «ЭР-граф», 2007, 432 сах.
6. Ҳуқуқи граждани. Қисми II. – Душанбе 2014, 421 сах.
7. Гражданское право. Часть 2 (конспект лекций). – М.: «Издательство ПРИОР», 1999. – 160 с.
8. Гражданское право в схемах. Часть вторая. Учебное пособие. Под ред. к.ю.н., доц. Еремичева И.А. М.; МЮУ России. Издательство «ЩИТ-М», 1998 – 245с.
9. Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации, часть второй (постатейный). Изд. 3-е, испр и доп. /Руководитель авторского коллектива и ответственный редактор доктор юридических наук, профессор О.Н. Садилов – М.: Юридическая фирма КОНТРАКТ; ИНФРА. М, 1998. – 799 с.
10. Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации, часть первой (постатейный). Изд. 3-е, испр и доп. /Руководитель авторского коллектива и ответственный редактор доктор юридических наук, профессор О.Н. Садилов – М.: Юридическая фирма КОНТРАКТ; ИНФРА. М, 1998. – XXII, 778 с.
11. **Сборник типовых договоров.** Более 50 базовых форм / сост. С23 К. П. Васильев. – 2-е изд., испр. – М.: Издательство «Омега-Л», 2009. – 223 с + CD. – (Библиотека типовых документов).

ҶС1.Мафҳум ва унсурҳои шартномаи ҳады.

Тибқи шартномаи ҳады як тараф (ҳадыкунанда) ройгон ба тарафи дигар (ҳадыгиранда) ашёро ба моликият ё ҳуқуқи молу мулк (талабот)-ро медиҳад ё онро аз уҳдадорӣ молу мулки нисбат ба худ озод менамояд.

Яке аз намудҳои дигар шартномаи граждани- ҳуқуқӣ ин шартномаи ҳады мебошад. Маълум аст, ки имрӯзҳо субъектони гуногун, шахсони воқеӣ ва шахсони ҳуқуқӣ ба ҳамдигар ашёи дахлдорро, мутобиқи тартиботи дар қонун дарҷшуда, ҳады менамоянд. Пас, метавон гуфт, ки шартномаи ҳады ба сифати яке аз шартномаҳои асосӣ ва марказӣ дар ҳуқуқи граждани эътироф карда мешавад.

Мутобиқи КГ, шартномаи ҳады созише эътироф карда шудааст, ки дар асосӣ он ҳадыкунанда ба ҳадыгиранда тариқи ройгон ашёро ба моликият ва ё ҳуқуқи молу мулкиро пешниҳод мекунад, инчунин, ҳадыгирандаро аз иҷрои уҳдадорӣ молу мулки нисбати худ (ҳадыкунанда) озод менамояд. (м.606-и КГ). Дар асоси таърифи пешниҳодгардида метавон чунин хусусиятҳои шартномаи ҳадыро дарҷ намуд:

1) Дар асоси шартномаи ҳады ҳадыкунанда ба ҳадыгиранда тариқи ройгон ашёро ба моликият ва ё ҳуқуқи молу мулкиро пешниҳод менамояд. Аз ин бармеояд, ки ҳадыкунанда бояд нисбати ашёи ҳадышаванда ҳуқуқи моликият дошта боша ва ё аз ҷониби соҳибмулк барои ҳады намудани ашёи дахлдор ваколатдор шуда бошад. Аз баски дар асоси шартномаи мазкур, ҳуқуқи моликият нисбати ашёи ҳадышаванда аз ҳадыкунанда ба ҳадыгиранда мегузарад, пас шартномаи мазкур ба гурӯҳи шартномаҳои граждани-ҳуқуқие, ки барои пешниҳоди ашё равона карда шудаанд, шомил мегардад.

Шартномаи мазкур хусусияти ройгонро доро мебошад, пас барои пешниҳоди ашёи ҳадышаванда аз ҷониби ҳадыкунанда ба ҳадыгиранда, ҳадыгиранда ба ғайри ҳадыкунанда ягон амалеро содир намекунад. Аз ин хусусияти шартномаи мазкур, дигар хусусияти шартнома, яъне яктарафа будани шартномаи ҳады бармеояд. Яктарафа будани шартномаи ҳады дар он таҷассум мегардад, ки дар асоси шартномаи мазкур ҳаракати як тараф бр ғайри ҳадыкунанда тараф воғузур карда намешавад, яъне дар шартномаи мазкур синаллагма, қонегардонии тарафайн, вучуд надорад. Зеро, як тараф – ҳадыкунанда ба ғайри ҳадыгиранда амале содир менамояд (ашёро ба ҳуқуқи моликият пешниҳод менамояд, ҳуқуқи молу мулкиро мегузаронад, аз иҷрои уҳдадорӣ озод менамояд), аммо дар навбати худ ҳадыгиранда ба ғайри ҳадыкунанда ягон амалеро содир намекунад.

Дар ин асно бояд як ҳолат ба таври дахлдор баррасӣ карда шавад. Дар бештари маврид, ҳангоми ҳады намудани ин ё он ашё, аз ҷумла кордҳо ва шамшерҳои тӯхфагӣ, чунин қоида қабул карда шудааст, ки ҳадыгиранда бояд ба ҳадыкунанда маблағи онро пардохт намояд. Яъне, дар ин ҳолат чунин қоида расм шудааст, ки «ашёи буранда бояд харидори шавад, на ҳады». Қоидаи мазкур ба сифати як боварӣ ба ин ё он хусусиятҳои он баромад менамояд, барои ҳамин ҳам бештар ҳангоми ҳады намудани ҷуни ашёҳо, ҳадыгиранда тангаеро ба ҳадыкунанда пешниҳод менамояд. Пас саволе ба миён меояд, ки оё дар ин асно шартномаи ҳады ҷой дорад ва ё хариду фуруш? Бояд кайд кард, ки дар ин ҳолат шартномаи ҳады ҷой дорад, зеро харчанде

ҳадагиранда «маблағи» ашёро ба ҳадакунанда пешниҳод менамояд, аммо иродаи тарафҳо барои бастанӣ шартномаи хариду фурӯш равона карда нашуда, маҳз иродаи онҳо маҳз барои бастанӣ шартномаи ҳада равона карда шудааст.

Инчунин, ашёи ҳадашавандае, ки аз ҷониби ҳадакунанда ба ҳадагиранда пешниҳод карда мешавад, ба моликияти ҳадагиранда пешниҳод мегардад.

2) Дар асоси шартномаи ҳада ҳадакунанда ба ҳадагиранда тариқи ройгон ҳуқуқи молу мулкиро пешниҳод менамояд. Дар асоси шартномаи ҳада на танҳо ашё ба ҳадагиранда метавонад пешниҳод карда шавад, балки ҳуқуқи молу мулкӣ низ пешниҳод мегардад. Ҳуқуқи молу мулкӣ яке аз объектони асосии муомилоти граждани баромад менамояд, ки хусусияти уҳдадорӣ-ҳуқуқӣ дошта, танҳо дар муносибатҳои уҳдадорӣ (нисбӣ) вучуд дошта, баҳри талаби иҷрои ин ё он амал аз ҷониби як субъект ба ғоиди дигар субъект ва ё худдорӣ намудан аз иҷрои ин ё он амал равона карда мешавад. Ҳуқуқи молу мулкӣ ҳамеша ҳуқуқи талаб намудан мебошад, барои ҳамин ҳам дар таърифи мафҳуми шартномаи мазкур ибораи «талабот» низ дарҷ карда шудааст. Пас, ҳадакунанда метавонад ҳуқуқи молу мулки, ки онро доро мебошад, ба ҳадагиранда ҳада намояд. Масалан, дар асоси шартномаи қарз байни шаҳрванд А ва шаҳрванд Б бояд ба шаҳрванд А маблағи дахлдорро баргардонадаз баски дарт асоси шартномаи қарзи басташуда шаҳрванд А нисбати шаҳрванд Б ҳуқуқи талаб намудани баргардонидани маблағро доро мебошад, пас дар ин асно, шаҳрванд А ҳуқуқ дорад, ки ин ҳуқуқи талаб намуданро ба дигар субъект дар асоси шартномаи ҳада пешниҳод намояд;

3) дар асоси шартномаи ҳада, ҳадакунанда метавонад ҳадагирандаро аз иҷрои уҳдадорӣ нисбати худ ҳадакунанда озод намояд. Маънои ин суханҳо дар он мебошад, ки ҳадакунанда, ки ба сифати кредитор нисбати худ ҳадагиранда, ки ба сифати қарздор дар дигар муносибат баромад менамояд, аз иҷрои уҳдадории мушаххас ҳадагирандаро дар асоси шартномаи ҳада озод намояд. Масалан, ҳолати мазкурро дар мисоли дар боло дарҷкардашуда барарасӣ менамоем: шаҳрванд А, ки дар асоси шартномаи қарз ҳуқуқи талаб намудани пардохти маблағи муайяно аз шаҳрванд Б дошт, метавонад дар асоси шартномаи ҳада шаҳрванд Б-ро аз пардохти қарз озод намояд. Аз ин ҷо бармеояд, ки дар асоси шартномаи ҳада ҳадакунанда маҳз ҳадагирандаро аз иҷрои уҳдадории мушаххас озод намуда. иҷрои уҳдадории мазкур маҳз бояд ба ғоиди шартномаи ҳада ҳадагирандаро аз иҷрои уҳдадорӣ дар назди шахси сеюм озод карда наметавонад. Ба сифати тарафҳои тшартномаи ҳада ҳадакунанда ва ҳадагиранда баромад менамоянд, ки дорои вазъи ҳуқуқии хос мебошад. Ки мо дар боло дарҷ намудем. **Шартномаи ҳада шартномаи реалӣ (дар ҳолатҳои алоҳида консенсуалӣ), яктарафа ва ройгон мебошад.**

Категорияи «моликият» дар ин асно ба сифати категорияи иқтисодӣ эътироф карда шуда, он маънои васеъро доро мебошад.

ҶС2. Ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои тарафҳо дар шартномаи ҳада.

Бо сабаби он, ки шартномаи ҳада ба сифати шартномаи яктарафа яъне ғайри синаллагматики, эътироф карда мешавад, аз ин лиҳоз дар шартномаи мазкур ҳадакунанда дорои уҳдадори ва ҳадагиранда дорои ҳуқуқ мебошад. Аз ин ҷо бармеояд, ки дар шартномаи ҳада як тараф ҳуқуқ ва дигар тараф танҳо уҳдадори дорад. **Уҳдадорӣи ҳадакунанда – ин ҳада намудани объекти шартном**

а ба ҳадагиранда ва ҳуқуқи ҳадагиранда ин қабул намудани объекти шартнома мебошад.

Аммо, бояд қайд намуд, ки ҳадагиранда уҳдадорӣ оид ба қабул намудани ҳада дорад, ки маҳз баъди бастанӣ шартнома (супоридани ҳада) ин уҳдадорӣ ба миён меояд ва ҳадагиранда ҳуқуқ дорад дар ҳар лаҳзаи то ба ӯ супурдани ҳада аз он даст кашад. Дар ин ҳолат шартномаи ҳада бастанашуда ба ҳисоб меравад (м.608-и КГ). Инчунин бо чунин назардошт ҳуқуқи ҳадакунанда оид ба ҳада намудан бояд баҳо дода шавад, яъне ҳадакунанда танҳо баъди бастанӣ шартнома уҳдадор мешавад, ки объекти дахлдорро ҳада намояд. То бастанӣ шартнома, он уҳдадор нест, ки объекти шартномаро ба ҳадагиранда ҳада намояд.

Ба ғайр аз ҳуқуқ ва уҳдадориҳои дарҷгардида, тарфҳо дорои як қаторар ҳуқуқҳои дигар мебошанд. Аз ҷумла ҳадакунанда ҳуқуқ дорад: ҳадакунанда, агар ҳадагиранда ба ҳаёти ӯ таъовуз карда бошад ё ба ҳаёти яке аз аъзои оилаи ӯ ё хешу ақрабои наздики ӯ сӯиқасд карда бошад ё дидаю доништа (бадқасдона) ба ҳадакунанда зарари ҷисмони расонида бошад, ҳуқуқ дорад ҳададиҳиро бекор кунад. Дар сурати дидаю доништа аз ҷониби ҳадагиранда аз ҳаёт маҳрум кардани ҳадакунанда ҳуқуқи дар суд пешниҳод намудани талаби бекор кардани ҳададиҳи ба ворисони ҳадакунанда марбут мебошад. Ҳадакунанда, агар муносибати ҳадагиранда бо ашъи ҳадашуда, ки барои ҳадакунанда дорои арзиши калони ғайриамволи буда, боиси таҳдиди бебозгашт несту нобуд шудани он мегардад, ҳуқуқ дорад тибқи тартиби суди бекор кардани ҳадакуниро талаб намояд. Тибқи талаби шахси манфиатдор суд метавонад ҳададиҳиро, ки соҳибкори инфироди ё шахси ҳуқуқи бо вайрон кардани муқаррароти қонун дар бораи ғайри қобили пардохт (муфлиси) аз ҳисоби маблағҳое, ки вобаста ба фаъолияти соҳибкорию ӯ дар чараёни шаш моҳи то лаҳзаи чунин шахсро ғайри қобили пардохт (муфлис) эълон намудан анҷом додааст, бекор кунад. Дар шартномаи ҳада мумкин аст шартҳои ҳуқуқи ҳадакунанда оиди бекор кардани ҳада дар сурате, агар ҳадакунанда аз ҳадагиранда дарозтар умр бинад, муқаррар карда шавад (м.611-и КГ). Бекор намудани ҳада танҳо дар асоси ҳолатҳои дарҷнамудаи қонун яъне моддаи 611-и КГ, татбиқ карда мешавад. Аз ҷумла ба сифати чунин ҳолатҳо баромад менамоянд. Ин асосҳои буданд, ки қонун онҳоро баҳри аз ҷониби ҳадакунанда бекор намудани ҳада пешбини намудааст. Пас, асосҳои дарҷшударо асосҳои қонунии бекор намудани шартномаи ҳада номид. Ба ғайр аз ин асосҳо, инчунин, асосҳои шартномавӣ барои бекор намудани шартномаи ҳада дар ҳуди шартнома пешбини шуда метавонанд. Масалан, яке аз ин асосҳо зиёд умр дидани ҳадакунанда нисбати ҳадагиранда (қ.4-и м.611). Пас, ҳангоми дар шартномаи ҳада дарҷ намудани чуни насос, ҳадакунанда баъди фаъли ҳадагиранда метавонад ҳада ро тариқи суди бекор намояд ва аз ин бармеояд, ки ашъи ҳадашуда ба сифати объекти мерос ба меросхурони ҳадагиранда намегузарад.

Дар навбати худ, ҳадагиранда низ ҳуқуқ талаб намудани зараре, ки ба ҳаёт, саломатӣ ва ё амволи ӯ аз ашъи ҳадашуда расонгида шуда бошад, аз ҳадакунанда доро мебошад. Аммо, чунин зарар бояд маҳз дар асоси он камбудихое, ки то додани ашъ ба ҳадагиранда ба вучуд омада бошад, ба сифати камбудихои ошкоро эътироф карда намешаванд ва ҳадакунанда ин камбудихоро медонисту ҳадагирандаро оид ба онҳо огоҳ насохта буд, бояд расонид шуда бошад (м.612-и КГ).

ҶСЗ.Шакли шартномаи ҳадя.

Шартномаи ҳадя, вобаст аз он, ки объекти он кадом намуди молу мулк баромад менамояд, хусусиятҳои зеринро доро мегардад. Аз ҷумла шартномаи ҳадяи ашёи манқул метавонад ҳам дар шакли шифоҳи ва хаттӣ баста шавад, ба истиснои он, ки агар ҳадыкунанда шахсӣ ҳуқуқӣ баромад намояд ва арзиши ашё аз 20 нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад; агар ҳадыкунанда шахси воқеӣ бошад арзиши ашё аз 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад. Дар ин ҳолатҳо шартномаи ҳадя бояд хатманн хаттӣ баста шавад: шартномаи ҳадяи ҳуқуқҳои молу мулки (ҳуқуқи талаб намудан) ва озод намудан аз иҷрои уҳдадорӣ метавонад ҳам дар шакли шифоҳи ва ҳам дар шакли хаттӣ баста шавад; шартномаи ашёи ҳадяи ғайриманқул ҳамеша дар шакли хаттӣ тариқи нотариалӣ тасдиқшуда басташуда бақайди давлатӣ гирифта мешавад.

Аммо, қоидаҳои дарҷгардида, ба истиснои қоида ояд ба ҳадяи ашёи ғайриманқул бояд бо назардошти як қоидаи дигар амали карда шаванд: ин ҳам бошад, қридаҳои мазкур нисбати он шартномаҳое амали карда мешаванд, ки агар шартномаи ҳадя хусусияти реалиро доро бошад, яъне тақдими объекти шартнома ҳангоми бастании он сурат гирад (қ 1-и м.607 КГ). Дар ҳолате, ки шартнома хусусияти консенсуалиро доро мегардад, яъне шартномаи ҳадя барои ҳадяи ашё дар замони оянда равона карда шудааст, пас дар ин ҳолат он бояд ҳамеша хаттӣ баста шавад.

Шакли шартномаи ҳадя (м. 607 КГ)

Ҳадя, ки бо тақдими ҳадя ба ҳадыгиранда сурат мегирад, ба истиснои ҳолатҳои пешбиниамудаи қисмҳои 2 - 3 ҳамин модда шифоҳи анҷом дода шуданаш мумкин аст.

Тақдими ҳадя тавассути додани он, ба таври рамзи супурдани он (супурдани калид ва ғайра) ё супурдани ҳуччатҳои муқарраркунандаи ҳуқуқ, анҷом дода мешавад.

2. Шартномаи ҳадяи амволи манқул бояд дар шакли оддии хатти дар ҳолатҳои зайл баста мешавад:

1) ҳадыкунанда шахси ҳуқуқи буда, арзиши ашёи дар шартнома қароргирифта аз андозаи 10 маоши ҳадди ақал зиёд бошад;

2) ҳадыкунанда шахрванд буда, арзиши ашёи шартнома аз андозаи 5 маоши ҳадди ақал зиёд бошад.

3. Шартномаи ҳадяи амволи ғайриманқул бояд ба таври нотариали тасдиқ ва ба қайди давлати гирифта шавад.

Манъи ҳадя (м.609 КГ)

Ба истиснои тўхфаҳои оддии дорои арзиши на он қадар баланд ҳадя иҷозат дода намешавад:

1) аз ҷониби ашхоси ҳуқуқи - ҳадяи амволе, ки ба онҳо тахти ҳуқуқи пешбурди хочагидори ё идораи оперативи марбут аст;

2) аз номи атфоли хурдсол ва шахрвандони ғайри қобили амал эътирофгардида - аз ҷониби намояндагони қонунии онҳо.

Маҳдуд сохтани ҳадыдиҳи (м.610)

1. Ҳадя намудани амволе, ки тахти моликияти муштаракӣ умумӣ қарор дорад, танҳо бо розигии ҳамаи иштирокчиёни моликияти муштарак бо риояи қоидаҳои пешбиниамудаи моддаи 301 ҳамин Кодекс иҷозат дода мешавад.

2. Ҳадяи ҳуқуқи марбут ба ҳадякунанда дар мавриди талабот ба шахси сеюм бо риояи қоидаҳои пешбининамудаи моддаҳои 411 - 415, 417419 ҳамин Кодекс анҷом дода мешавад.

3. Ҳадядиҳи тавассути бар ивази ҳадягиранда иҷро намудани ўҳдадорихои он дар назди ашхоси сеюм бо риояи қоидаҳои пешбининамудаи қисми 1 моддаи 334 ҳамин Кодекс анҷом дода мешавад.

Ҳадядиҳи тавассути аз ҷониби ҳадякунанда ба зиммаи худ гузаронидани қарзи ҳадягиранда дар назди ашхоси сеюм бо риояи қоидаҳои пешбининамудаи моддаҳои 420 ва 421 ҳамин Кодекс анҷом дода мешавад.

4. Ваколатнома барои анҷом додани ҳадядиҳи аз ҷониби намоянда, ки дар он номи ҳадягиранда сабт нагардидааст ва мавзӯи ҳадя зикр нагардидааст, қурб надорад.

Хайрия (м. 613)

1. Хайрия ҳадяе эътироф мегардад, ки бо мақсадҳои манфиати умум бахшида шудааст. Хайрияро шаҳрвандон ва шахсони ҳуқуқи ба ҳамаи субъектҳои ҳуқуқи граждани дар ҳолатҳои муқаррар кардаи қонун дода метавонанд.

2. Барои қабули хайрия иҷозат ё розигии касе талаб карда намешавад.

3. Хайрияи амвол ба шаҳрванд бояд ва ба дигар ашхос мумкин аст аз ҷониби хайркунанда оид ба истифодаи ин амвол тибқи таъиноти муайян қайду шарт карда шавад. Ҳангоми мавҷуд набудани чунин шарт хайрияи амвол ба шаҳрванд ҳамчун ҳадяи муқаррари ҳисобида мешавад ва дар ҳолатҳои дигар хайрияи амвол аз ҷониби хайриягиранда тибқи таъиноти амвол истифода бурда мешавад.

4. Нисбат ба хайрия моддаи 611 ҳамин Кодекс истифода бурда намешавад.

**Муаллими кафедраи фанҳои
ҳуқуқӣ граждани Академияи ВКД
Ҷумҳурии Тоҷикистон
Лейтенанти калони милитсия**

Давлатзода Ҳ.М.,